

VLADIMÍR JŮVA

INTEGRACE VÝCHOVY V SOCIALISTICKÉ SPOLEČNOSTI

Výchova jako záměrné formování osobnosti se stává vedle ekonomiky rozhodujícím činitelem v rozvoji vyspělé socialistické společnosti. Realizace náročných cílů, které si socialistická společnost před sebe staví v oblasti hospodářské a kulturní, je podmíněna nejen tvorbou energetických a surovinových zdrojů, stupněm rozvoje průmyslu a zemědělství a budováním sítě kulturních zařízení, ale především vzdělanostními, světonázorovými, politickými, morálními, estetickými a fyzickými kvalitami člověka, který jich užívá a který je dále rozvíjí ku prospěchu společnosti.

O dalším rozvoji socialistické společnosti tak na předním místě rozhoduje *komunistická výchova* mládeže i dospělých jako cílevědomá, plánovitá a všestranná příprava občanů k práci a k životu v této společnosti. Jde o kvalitativně nový model výchovy založené na ideologické bázi marxismu-leninismu, která rozvíjí občany jako uvědomělé socialisticky myslící a jednající osobnosti, které se podílejí na plánovitém a komplexním rozvoji socialistické společnosti a na vytváření materiálních a kulturních předpokladů pro vznik společnosti nového typu — společnosti komunistické.

Komunistická výchova jako kvalitativně nová koncepce formování jedince v socialistických podmínkách překonává historickou omezenost a jednostrannost dosavadní výchovy. Překonává především třídní a ideologické deformace tradiční výchovy, dané podmínkami třídní společnosti a náboženskou a idealistickou ideologií této společnosti. Překonává současně typické jednostrannosti předcházejících výchovných modelů, jako byl jednostranný intelektualismus, herbartismus nebo jednostranný praktikismus pragmatismu. Socialistická společnost usiluje o *výchovu jedince těsně spjatou s rozvojem socialistické společnosti*. Idea výchovy spjaté se životem, a to se všemi oblastmi mnohotvárného života socialistické společnosti, tj. s jejím životem politickým, ekonomickým i kulturním, je ústřední ideou socialistické výchovy. Toto spojení se životem se stále prohlubuje a současně modifikuje ve shodě s rozvojem a s proměnami života socialistické společnosti v jejích jednotlivých vývojových etapách.

Komunistická výchova, tak jak ji ve svých dílech naznačili již klasikové marxismu-leninismu a jak ji rozpracovává socialistická pedagogika, usiluje

o *všestranný rozvoj osobnosti*. Snaží se zabezpečit její rozvoj ve všech oblastech současné velmi rozvinuté socialistické kultury, tj. v oblasti filozofie, vědy a techniky, v oblasti fyzické i duševní práce, v oblasti morálky, práva a politiky, v oblasti umění i v oblasti fyzické kultury a sportu. V těchto jednotlivých základních oblastech se snaží zároveň rozvíjet všechny fyzické i psychické kvality jedince; vybavuje ho přísně vybraným a uspořádaným souborem vědomostí, dovedností a návyků, formuje jeho schopnosti a nadání a pozitivně ovlivňuje jeho postoje ke skutečnosti, jeho zájmové orientace i jeho potřeby. Tak uskutečňuje klasický ideál harmonického rozvoje rozumu, citu a vůle, řečeno slovy Komenského harmonický rozvoj „hlavy, srdce a rukou“, tj. zabezpečuje jednotu poznání, vztahů ke skutečnosti a jednání. Zároveň komunistická výchova připravuje jedince pro všechny základní sociální úlohy — pro občanský život, pro povolání, pro rodinu, partnerství a rodičovství, pro ochranu a tvorbu životního prostředí i pro volný čas. Právě v této orientaci komunistické výchovy se realizuje základní idea spojení výchovy se životem — poznáním života připravit ke všem životním funkcím.

Takto pojatá komunistická výchova jedince jako angažovaného a uvědomělého socialistického občana se týká všech věkových vrstev. Současné pojetí komunistické výchovy v socialistické společnosti překonává tradiční omezení výchovy jenom na dorůstající pokolení a zapojuje do jednotného výchovného procesu všechny generace. Na této skutečnosti nic nemění ten fakt, že každá věková vrstva vzhledem ke specifickým věkovým zvláštnostem vyžaduje osobitý přístup k výchově a ke vzdělání, tj. že při jednotě obecných cílů socialistické výchovy se mění s věkem i s dosavadním stupněm rozvoje každého jedince strategie a taktika jeho dalšího plánovitého rozvoje. Současná koncepce komunistické výchovy v socialistické společnosti překonává současné odtržení výchovy mládeže a výchovy dospělých, s jakým se většinou setkáváme v západních koncepcích. V naší společnosti se poprvé v historii prosazuje idea *jednotné permanentní výchovy všech členů společnosti*, a to ve stálém průniku výchovy školní, výchovy mimoškolní a výchovy rodinné. Představy Komenského o celoživotní výchově, naznačené již v Pampaedii, se tak poprvé proměňují z utopie v realitu.

Takto nově a náročně chápaná komunistická výchova členů socialistické společnosti vyžaduje ovšem *nových forem výchovně vzdělávací činnosti*. Na této výchově se musí podílet *celá společnost* — rodina, škola, všechny organizace a instituce i celá síť hromadných sdělovacích prostředků, tj. celý socialistický stát všemi svými orgány a složkami. Tato integrace školského systému s mimoškolskou oblastí a s oblastí kulturní je jedním z charakteristických rysů současných výchovných záměrů vyjádřených v dokumentech XV. sjezdu KSČ. „Všechny státní a společenské instituce“, praví se v těchto materiálech, „zejména škola, masové komunikační prostředky, kultura a umění — musí jednotně působit na mladé pokolení při formování jeho socialistického vědomí a morálky.“

Devatenácté a zvláště dvacáté století je ve všech vyspělých státech charakteristické rozvojem politických, kulturních i zájmových institucí a organizací. Je to odraz diferencovaných a stále rostoucích zájmů vyspělé novodobé společnosti a jejich přibývajících potřeb politických, vědeckých, kulturních, technických, pracovních i sportovních. Socialistická společnost

tuto tříšť často si protirečících institucí a organizací, která je v kapitalismu odrazem třídně diferencovaných zájmů, postupně integrovala a vytvořila v historii dosud neznámou strukturu organizací a institucí, které jsou jednotně řízeny socialistickým státem a jeho vedoucí silou Komunistickou stranou Československa a vedle specifických zaměření mají společný nejvyšší úkol — podle svých sil a svými specifickými prostředky působit na formování socialistické osobnosti a přispívat tak k optimálnímu rozvoji socialistické společnosti jako celku.

Tato socialistická integrace organizací a institucí, které již nestojí proti sobě, ale vedle sebe a spolu v jednotné socialistické kulturní frontě, vytvořila nebývalé předpoklady pro začlenění těchto organizací a institucí do *jednotné socialistické výchovné fronty* při řešení naléhavých a náročných úkolů spjatých s všestrannou komunistickou výchovou mládeže i dospělých. Na této výchově má bytostný zájem řada činitelů, ať již jde o socialistický stát jako celek, o jednotlivá pracoviště výrobní i kulturní, o jednotlivé organizace nejrozmanitější povahy nebo o občany samy, vedené jejich potřebami a zájmy charakteru vědeckého, technického, pracovního, kulturního nebo sportovního.

Socialistický stát má eminentní zájem na aktivizaci všech organizací a institucí v oblasti komunistické výchovy všech občanů, zvláště ve směru výchovy světonázorové, politické a morální, ale i vědecké, technické a pracovní, estetické i tělesné. Zájem na výchovné orientaci organizací a institucí mají i jednotlivá pracoviště z oblasti výroby, služeb a kultury, neboť výchovně vzdělávací činnost těchto organizací a institucí může jednak prohloubit některé aspekty odborné přípravy pracovníků, jednak může paralyzovat určité nedostatky všeobecné výchovy a vzdělání, které stále ještě pracoviště svým pracovníkům v dostatečné míře neposkytují.

Na výchově svých členů mají samozřejmě přímý zájem samy jednotlivé organizace a instituce, protože je chtějí aktivizovat ve směru svých stanov a svých cílů a záměrů, které ovšem v socialismu nestojí v rozporu s obecnými cíli a záměry společnosti jako celku. Na své výchově mají konečně přímý zájem i občané sami, protože jim umožňuje jejich rozvoj ve směru jejich potřeb, zálib a přání.

Tak jsme v současné době svědky, že se všechny instituce (školy všech stupňů, mimoškolské výchovně vzdělávací instituce, podniky) i všechny organizace (politické, společenské, zájmové) vědomě a stále více zapojují do jednotné výchovné fronty socialistického státu, a to za jeho přímé podpory a iniciativy. Jde o dosud nebývalou integraci výchovy a vzdělávání, kdy postupně padají tradiční disproporce mezi výchovnými institucemi a organizacemi a dochází ke vzájemnému propojení, prolínání a doplňování za využití specifík každé z institucí a organizací ve prospěch jednotných výchovných záměrů naší společnosti.

Při nebývalém rozmachu mimoškolských výchovných a kulturních institucí a organizací vyvstává často otázka funkce školy ve vyspělé socialistické společnosti. Š k o l a — tradiční výchovně vzdělávací instituce — byla a nadále zůstává základní institucí, která má zajistit všestranný rozvoj socialistické osobnosti. Její tisíciletá historie je obrazem stálých proměn ve spojitosti s charakterem společnosti i s rozvojem vědy, techniky a kultury a je příznačná jak extenzifikačními, tak intenzifikačními tendencemi.

Škola se v dlouhodobém historickém vývoji postupně *demokratizovala*, až socialistická společnost dovršila tento proces překonáním dvoukolejného třídního systému vzdělání a vytvořením *jednotné školy* s perspektivou úplného středního vzdělání pro veškerou mládež a s otevřenou cestou na školy vysoké. „Jestliže období průmyslové revoluce si v minulosti vynutilo všeobecné zavedení základního povinného vzdělání“, píše se v dokumentu „Vývoj, současný stav a další úkoly československého školství“, schváleném plenárním zasedáním Ústředního výboru KSČ dne 4. července 1973, „epocha nastupující vědeckotechnické revoluce v socialistických podmínkách vyžaduje postupné všeobecné rozšíření středního vzdělání.“

Škola se současně specializovala a vytvořila širokou síť nejen základních a středních všeobecně vzdělávacích škol (gymnázií), ale i škol odborných, učňovských i vysokých univerzitního směru, jakož i technického a uměleckého, profilovaných přípravou vysoce kvalifikovaných odborníků z hlediska potřeb společnosti. Odborné, učňovské a vysoké školy v minulých letech preferovaly a dosud mnohdy preferují spíše jen profesionální přípravu, avšak je oprávněná tendence i na vyšších stupních škol posilovat všeobecně vzdělávací charakter vzdělání, zabezpečující široký profil absolventů a přípravu lidí pro všechny kulturní oblasti a pro všechny základní životní funkce.

Škola byla i nadále bude *základní výchovně vzdělávací instituce* socialistické společnosti a ponese hlavní odpovědnost za úroveň, šíři i hloubku všeobecného i odborného vzdělání socialistických občanů i za jejich všestranný rozvoj z hlediska jednotlivých složek komunistické výchovy. Celý vývoj socialistické výchovně vzdělávací soustavy ukázal falešnost teorie „odumírání školy“ za socialismu, která se objevila na prahu sovětské éry v ruské pedagogice a musela být oficiálně odmítnuta politickými i státními orgány jako tendence socialismu cizí a negativní. V socialismu bude ovšem narůstat podíl celého socialistického života a zvláště závodů, pracovišť, kultury a hromadných sdělovacích prostředků na komunistické výchově občanů, nikoliv však proti škole a místo školy, ale v těsné jednotě a spolupráci se socialistickou školou.

I když školy všech stupňů včetně postmaturitních a postgraduálních forem zůstávají ve vyspělé socialistické společnosti základním článkem výchovně vzdělávacího systému, nemohou i při veškeré modernizaci obsahové i metodické samy beze zbytku splnit všechny náročné pedagogické funkce, které vyspělá socialistická společnost vyžaduje. Škole přísluší především významná *úloha systematizační a integrační*, tj. povinnost uvést nejrozmanitější podněty, s nimiž se jedinec od nejútlejšího věku denně setkává v životě, v rodině, ve společnosti, v oblasti pracovní i kulturní, v pevný systém základních zdůvodněných a uspořádaných informací o přírodě, společnosti a člověku, který tvoří východisko jeho porozumění skutečnosti a jeho adekvátního jednání ve shodě s potřebami a rozvojem socialistické společnosti. Škola se bude nadále koncentrovat na to nejpodstatnější, co tvoří páteř celé další výchovně vzdělávací aktivity socialistického člověka.

Od nejútlejšího věku však stále více výchovně působí na mládež i dospělou celá síť institucí a organizací, které tvoří v současné době ucelený systém *mimokolské výchovy*. Tento složitý systém výchovně

vzdělávacího působení na každého člena socialistické společnosti zahrnuje hromadné sdělovací prostředky, společenské organizace a speciální kulturní a kulturně výchovné instituce, které ve vzájemné spolupráci a v jednotě se školou hledají optimální formy a metody výchovného působení na veřejnost všech věkových i profesionálních a zájmových skupin.

Na výchově každého jedince se podílejí stále více především *hromadné sdělovací prostředky* (tisk, rozhlas, film, televize), které svůj obsah a své programy stále více koncipují ve shodě se systémem složek komunistické výchovy a v těsné návaznosti na školní výchovně vzdělávací činnost. Na mezinárodních konferencích UNESCO o výchově dospělých v Montrealu (1960) a v Tokiu (1972) se přímo mluvilo o specifickém systému vzdělávání prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, který disponuje vysoce účinnými prostředky technickými, lektorskými i metodickými. Z tohoto hlediska se také počíná rozvíjet speciální teorie — radiotelevizní pedagogika.

Ve stejném směru orientují svou výchovně vzdělávací činnost jednotlivé organizace, ať již jde o *organizace* politické, odborové, mládežnické nebo odborné a zájmové. Jejich působení se v současné době stále více posuzuje nejen podle toho, jak realizují své specifické funkce, ale především podle toho, jak aktivně a komplexně se podílejí na společném cíli naší společnosti — na všestranném rozvoji socialistické osobnosti.

Klíčovou úlohu v systému výchovně vzdělávacího působení na socialistické občany má Komunistická strana Československa jako vedoucí síla našeho zřízení. S jejich působením spojují svůj vliv četné společenské organizace začleněné do systému Národní fronty, jako je Revoluční odborové hnutí, Socialistický svaz mládeže a jeho pionýrská organizace, Československý svaz žen, Svaz československo-sovětského přátelství, jednotná tělovýchovná organizace ČSTV, Svaz pro spolupráci s armádou i jednotlivé družstevní svazy. K tomu přistupuje systematická výchovně vzdělávací činnost Socialistické akademie ČSSR, Československé vědeckotechnické společnosti, Zemědělskotechnické společnosti a jednotlivých uměleckých svazů.

Mimořádnou úlohu v systému mimoškolné výchovy mládeže i dospělých hrají *kulturní instituce*, jako jsou divadla, kina, hudební soubory, knihovny, muzea, galerie i některá specializovaná zařízení (lidové hvězdárny a planetária, botanické a zoologické zahrady). Uplynulá léta zaznamenala v naší společnosti nebývalý rozvoj všech těchto zařízení, a to jak kvantitativní, tak kvalitativní. Důsledná demokratizace kultury jako základní směrnice kulturní politiky socialistického státu vytvořila podmínky pro to, aby mládeži i dospělým byly postupně zpřístupňovány všechny kulturní hodnoty vytvořené předcházejícími generacemi i hodnoty vznikající v epoše socialistické.

Kulturní zařízení plní v socialistické společnosti několik základních funkcí. Jsou to především instituce, které se podílejí na tvorbě kulturních hodnot a na jejich zachování, prezentaci i ochraně. To je bezesporu primární funkce všech těchto zařízení, kterou nemůže ve společnosti žádná jiná oblast nahradit. Tvorbou i ochranou kulturních hodnot nejrozmanitější povahy vytvářejí tyto instituce předpoklady pro další rozvoj věd, techniky i umění, ať již jde o knihovny s jejich rozsáhlými knižními fondy z literatury odborné, populárně vědecké nebo umělecké, o muzea a galerie s jejich peč-

livě a promyšleně instalovanými prezentacemi nebo o památkovou péči zabezpečující zachování nejvýznamnějších architektonických odkazů minulosti potřebám dneška.

Vedle této výchozí funkce však mají kulturní instituce stále zřetelnější funkce vzdělávací a výchovné. Hodnotami, které poskytují, i činnostmi, které rozvíjejí a umožňují, se stále výrazněji podílejí na vzdělávacích a výchovných záměrech naší společnosti, a to nikoliv okrajově, ale jako rovnocenný a vysoce účinný partner výchovy školské i podnikové. Cíle komunistické výchovy zabezpečují tyto instituce výběrem a uspořádáním svých kulturních pořadů a prezentací, jejich adaptací jednotlivým skupinám návštěvníků a uživatelů s přihlédnutím k věku, k dosavadním zkušenostem i k individuálním potřebám, průvodními informačními a propagačními činnostmi i komplexním propojováním své práce s činností škol, podniků, společenských organizací i hromadných sdělovacích prostředků.

Na výchově dorůstající mládeže a především na výchově dospělých se v socialistické společnosti v široké míře podílejí také jednotlivé závody a pracoviště. Podniková výchova vychází samozřejmě z potřeb závodů a pracovišť, klade si za cíl rozvíjet pracující z hlediska potřeb podniku tak, aby se zvyšovala jejich kvalifikace, prohlubovala jejich specializace, zvyšovala jejich technologická erudice a tím i kvalita a produktivita práce. Podniky stále více ve vlastním rámci a ve vlastní režii realizují nejrozmanitější formy odborné podnikové výchovy v rámci podnikových kursů i podnikových škol. Mezi podnikovými vzdělávacími zařízeními a státními odbornými a vysokými školami bylo dosaženo dělby práce v tom smyslu, že odborné a vysoké školy uskutečňují kvalifikační formy studia (tj. takové formy, které poskytují absolventovi kvalifikační oprávnění pro určitý obor nebo specializaci nezávisle na závodě, kde absolvent působí), zatímco podniková zařízení se zaměřují na specializované formy vzdělávací činnosti se svými zaměstnanci z hlediska přímých potřeb závodů. Tak jak budou narůstat nároky podniků na speciální prvky v odborném vzdělání zaměstnanců, tak také půjdou do popředí i tyto formy výchovně vzdělávací činnosti.

I když se podniková výchova zaměřuje v prvním plánu na další odborné zkvalitňování zaměstnanců, nemůže se v socialistické společnosti zříci základních úkolů v oblasti systematického formování osobnosti všech zaměstnanců z hlediska všech složek komunistické výchovy. Úkoly světonázorové, politické, morální, ale i estetické a tělesné výchovy stojí před socialistickým podnikem stejně jako před všemi společenskými organizacemi a kulturními institucemi. V tomto smyslu organizují socialistické podniky různé formy výchovně vzdělávací činnosti se zaměstnanci, jako jsou přednášky, besedy, tribuny, exkurze, výstavy atd., které mají rozšiřovat obzor zaměstnanců, prohlubovat jejich filozofické a politické vzdělání a přesvědčení, formovat jejich mravní profil a především rozšiřovat jejich kulturní obzor tak, aby se naplnilo náročné heslo „socialisticky pracovat, socialisticky žít“.

V socialistické společnosti neustupuje do pozadí ani rodinná výchova, uskutečňovaná rodiči i dalšími členy rodiny jednak ve vztahu k dětem, jednak i ve vztahu členů rodiny navzájem. Smysl rodinné výchovy tkví především v tom, aby rodina v jednotě s výchovným působením

školy i mimoškolních zařízení a organizací vytvářela předpoklady pro optimální rozvoj jedince a aby výchovné působení školy, institucí a organizací podpořila a umocnila. Jestliže na jedné straně není v možnostech rodiny poskytovat jedinci systematicky a dlouhodobě uspořádané soubory vědomostí, dovedností a návyků, jak to činí školy i jednotlivé instituce a organizace, má naopak rodina při formování postojů jedince ke skutečnosti, při formování jeho zájmových orientací, jeho potřeb i jeho charakterových rysů některé nezanedbatelné přednosti.

Významným výchovným činitelem zdravé rodiny je pozitivní citová atmosféra, za které se mohou jednotlivé výchovné podněty uskutečnit. Také síla příkladu jednotlivých členů rodiny — pokud jde o příklady pozitivní — je větší, než je tomu v podmínkách mimo rodinu. Zájmové orientace rodiny, její životní sloh, její přístup ke skutečnosti, ke společnosti, k lidem i k hodnotám — to vše silně ovlivňuje děti i ostatní členy rodinného kolektivu. Jestliže škola, instituce i organizace vychovávají především souborem úkolů, které před jedince každodenně staví, rodina vychovává svým životním stylem, svými materiálními, kulturními i sociálními podmínkami, které poskytuje. Sílu těchto vlivů dokumentuje často i analogická pracovní a zájmová orientace dětí ve srovnání s jejich rodiči.

Socialistická společnost neřádá od rodiny, aby zajistila systematické vyučování dětí a systematické odborné vedení. K tomu jsou určeny specifické instituce s odpovídajícím materiálním i kádrovým zabezpečením. Socialistická společnost však žádá, aby se rodina zajímala o výchovné záměry školy, institucí nebo organizací, aby je podporovala a aby poskytla jedinci případnou individuální pomoc tam, kde se dostává z nějakých důvodů do nesnází. Vytvořit vhodné materiální i sociální podmínky pro studium, pro zájmové činnosti i pro zdravý charakterový rozvoj jedince — to je požadavek, který společnost oprávněně před rodinu staví a jehož splnění alespoň v minimální míře vyžaduje.

Největším nepřítelem úspěšné výchovy ve škole, v institucích a v organizacích je lhostejnost nebo i negativní přístup rodiny k této činnosti, nechota rodiny pomoci a podpořit tyto výchovné záměry. Proto se oprávněně dostává do popředí snaha o hlubší spolupráci školy i mimoškolních institucí a organizací s rodinou, snaha o nalezení společné výchovné vzdělávací orientace, snaha o integraci výchovy v rodině a výchovy ve společnosti. V tomto směru se rozvíjí pedagogická propaganda mezi rodiči, v tomto směru se snaží na rodiče působit i škola, hromadné sdělovací prostředky i další formy pedagogické osvěty.

Výchova je snadná a úspěšná, pokud se k jednotnému cíli spojí ve vzájemné spolupráci všechny její formy — školní, mimoškolní, podnikové i rodinné. Výchova naopak musí ztroskotat, jakmile si jednotlivé formy protiřečí a vzájemně si svůj vliv paralyzují. Z těchto důvodů se v současné době stává integrace výchovy ve společnosti, snaha o propojení všech forem výchovy ústředním problémem pedagogické teorie i každodenní výchovné praxe.

ИНТЕГРАЦИЯ ВОСПИТАНИЯ В СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Эта статья занимается одним из важнейших вопросов коммунистического воспитания личности в социалистическом обществе — интеграцией ее отдельных форм в рамках единого воспитательно-образовательного процесса. Коммунистическое воспитание подготавливает человека для жизни, развивает его физические и психические качества и формирует его во всех областях социалистической культуры. Это предполагает единство воспитания и обучения в школе, в внешкольных учреждениях и организациях, на заводе и в семье. Только такая интеграция всех форм воспитания и их сотрудничество осуществляют эффективность коммунистического воспитания молодежи и взрослых.

DIE INTEGRATION DER ERZIEHUNG IN DER SOZIALISTISCHEN GESELLSCHAFT

Dieser Artikel beschäftigt sich mit einer der wichtigsten Fragen der kommunistischen Erziehung der Persönlichkeit in der sozialistischen Gesellschaft — der Integration ihrer einzelnen Formen im Rahmen des einheitlichen Erziehungs- und Bildungsprozesses. Die kommunistische Erziehung bereitet den Menschen für das Leben vor, entwickelt seine physischen und psychischen Eigenschaften und formiert ihn auf allen Gebieten der sozialistischen Kultur. Das setzt die Einheit der Erziehung und Bildung in der Schule, in den außerschulischen Organisationen und Institutionen, in den Unternehmen und in der Familie voraus. Nur diese Integration aller Formen der Erziehung und ihre Zusammenarbeit stellen die Effektivität der kommunistischen Erziehung der Jugend und der Erwachsenen sicher.